

Kádár János

megjegyzései a „cigánykérdéshez”

A szocialista korszakban a MSZMP KB Politikai Bizottsága kétszer adott ki határozatot a cigányság helyzetével kapcsolatosan. Az elsőt 1961-ben, míg a másodikat közel húsz évvel később, 1979-ben. Kádár Jánosnak az úgynevezett „cigánykérdéssel” kapcsolatos véleménye, megítélésai az említett párthatározatok előterjesztéseinek a megvitatása során kerültek felszínre, amik az ülések során készített jegyzőkönyveknek köszönhetően maradtak fenn.

A Politikai Bizottság 1961. június 20-án adta ki „a cigánylakosság helyzetének megjavításával kapcsolatos egyes feladatokról” című határozatát,¹ mely a magyarországi cigányság létszámát 200 000 főre becsülte, valamint beilleszkedtség szempontjából három kategóriába sorolta őket (beilleszkedett, beilleszkedésben lévő, be nem illeszkedett). Továbbá bemutatta a megoldatlan foglalkoztatási és iskoláztatási helyzetüket, valamint felhívta a figyelmet arra, hogy a cigányság jelentős része tarthatatlan körülmények között, cigánytelepeken lakik. A párthatározat a cigánysággal kapcsolatos teendőket nyolc pontban foglalta össze, melyek közül hetet titkosítottak, azt csak a pártállam felsőbb korifeusai ismerhették.² A pártvezér az előterjesztés tárgyalása során a társadalmi probléma súlyát bagatelizálva³ a következőket jegyezte meg: „A gyakorlatban az élet viszi a dolgot a megoldás irányában. Erre utal az, hogy Tolna nevű községben kitüntettek 25 embert és ezeknek fele cigány. Vannak olyanok, akikről nagy megbecsüléssel beszélnek. Ezeknek rendes keresetük van, szeretnének házat építeni. A termelőszövetkezet többi, nem cigány tagjai ezt a kívánságukat támogatják is.”⁴ Kádár János az „esélyegyenlőség korai híveként” amellet is érvelt, hogy a „munkára hajlandóságot mutató” vagy „rendesen dolgozó” cigány lakosokat a lakáskiutalásoknál, valamint a munkaerő-felvételnél nem szabad hátrányosan megkülönböztetni, melynek megoldására

javaslatot is tett: „Ennek fő receptje az egyéni elbírálás.”⁵ Forrás: Tamás Ervin – Révész Tamás: Búcsú a cigányteleptől. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1977. 37. p.

A párthatározat hivatalosan is leszögezte, hogy a cigányság bizonyos néprajzi sajátosságok ellenére sem tekinthető nemzetiségnek, valamint az ezzel a tétellel szembe-helyezkedő elképzeléseket nemcsak tévesnek, hanem egyben károsnak ítélte: „A cigánykérdés megoldásával kapcsolatban még számos helytelen nézet érvényesül. Sokan nemzetiségi kérdésként fogják fel, és javasolják a „cigány nyelv” fejlesztését, cigány nyelvű iskolák, kollégiumok, cigány termelőszövetkezetek stb. létesítését. Ezek a nézetek nemcsak tévesek, de károsak is, mivel konzerválják

a cigányok különállását és lassítják a társadalomba való beilleszkedésüket.”⁶ Az idézetben felsorolt, valamennyi károsnak ítélt elgondolást a Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége nemcsak, hogy képviselte, hanem tett is előmozdításuk érdekében.⁷ Eből kifolyólag a Politikai Bizottság határozata a szövetséget megszüntésre kárhozatta, arra hivatkozva, hogy nem alkalmas a cigányság átnevelésére. Kádár János bármilyen indoklást mellőzve önjelölt „kisebbségi szakértőként”, jóváhagyólag a következőket fejtette ki: „Egyértelmű, hogy a cigányok nem tekinthetők nemzetiségnek.”⁸ Ennek ellenére néhány gondolatlan később mégis feltette az alábbi kérdést, melyre a legnagyobb természetességgel helyeslő

választ kapott Orbán László elvtársától: „Az helyes, hogy ez a cigány nemzeti bizottság megszűnjék. Cigány kultúregyesület káros volna?”⁹

„Egyértelmű, hogy a cigányok nem tekinthetők nemzetiségnek.”

Forrás: MNL OL XXVIII-M-8 4. d.

Az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1979. április 18-án ismét napirendre tűzte a cigányság helyzetének a megvitatását és kiadta a „magyarországi cigánylakosság helyzetéről” címet viselő határozatát. A párthatározat viszonylag kedvező képet festett a pártállam cigánypolitikájának az eredményeiről, ugyanakkor azt is leszögezte, hogy a „kedvező tendenciák azonban nem azonosan érintették

az egész cigánylakosságot". Komolyabb és egyben vitatható sikereket a foglalkoztatás és az iskoláztatás terén tudtak felmutatni. A cigány gyermekeket ugyan sikerült beiskolázní, azonban gomba módra szaporodtak a „cigány osztályok”, sokukat gyakran indokolatlanul gyógypedagógiai intézményekbe soroltak. A cigányság fog-

egyszerre egy összkomfortos lakásba, egy modern lakótelepre. Ha ide költöztetik be, az majdnem bűn. Nem lehet! Azt hiszem, mindenki ismeri tapasztalataiból, hogy ez mit jelent. A népi írók sírnak, hogy a falvak elnéptelenednek, üresen maradnak a parasztházak. Úgy gondolom, ezeket az üres paraszti házakat fel kellene

állást foglaltak a cigánykérdésben, és most újra áttekintették azt. [...] Érzékelteni kell, hogy az a kínlódás, amit 1961 óta folytatunk, nem volt hiábavaló.”¹³

Az 1979-es párthatározat is leszögezte, hogy a cigányság nem tekinthető nemzetiségnek, a kérdéssel kapcsolatban továbbra is az 1961-es párthatározatban lefekte-

lalkoztatási aránya megközelítette a nem cigányokét, viszont nagyrészt betanított, jó esetben segédmunkásként tudtak csak elhelyezkedni. Továbbá úgynevezett cigány munkakörök alakultak ki, ezek általában a legnehezebb, a legpiszkosabb, sokszor az egészségre is ártalmas foglalkozások voltak. A cigánytelepek felszámolásának az üteme és mikéntje hagyta a legtöbb kívánnivalót maga után.¹⁰ Kádár János az imént említettekkel kapcsolatosan a tőle megszokott „nemes egyszerűséggel” a következőket fejtette ki: „Nem ejt kétségbe, hogy van úgynevezett cigányszakma, munkakör. Ez is a fejlődés elkerülhetetlen fokozata. Valahol el kell kezdeni a cigányoknak is dolgozni. [...] a cigánytelepről nem kerülhetnek be

használni arra, hogy oda cigányokat beköltöztessenek; legalább azokat akiket lehet.”¹¹

„Érzékelteni kell, hogy az a kínlódás, amit 1961 óta folytatunk, nem volt hiábavaló.”

Kádár János a tervezet tárgyalása során azt is felvetette, hogy szükséges lenne valamelyik felsőbb szervnek kiadni egy nyilvános közlést a közvélemény tájékoztatása végett.¹² Ennek mikéntjéről, valamint tartalmáról viszonylag részletesen értekezett: „Persze nem regényt kell írni az egész elintézhető három gépelt oldalon, máskéülben elvész megint a lényeg. Két-három gépelt oldalon le kellene írni, hogy az illetékes párt- és kormányzati szervek X évvel ezelőtt

tett irányelveket tekintette mérvadónak. Az ülésen az előterjesztés tárgyalása során, a kérdéssel kapcsolatban kisebb vita alakult ki, amit a pártvezér az alábbi mondatokkal zárt le: „Etnikum: azt mondom – a kormánynyilatkozatban persze nem kell bevenni, de a belső határozatban legyen benne világosan –, nyugodtan mondjuk ki, hogy a cigánylakosság nem nemzetiség, etnikum, amely fokozatosan integrálódik a társadalomba; sőt van még egy másik fogalom is, asszimilálódik. Ezt kell leírni és kész!”¹⁴ A napirendi pont zárásaként, az előterjesztett anyaggal kapcsolatban pedig megjegyezte, hogy „Ami ideális és szép, ne írjuk be, mert nem tudjuk megcsinálni.”¹⁵

HAJNÁCZKY TAMÁS

JEGYZET

- 1 MNL OL M-KS 288. f. 5/1961/233. 6. e. vagy Balogh Sándor (szerk.): A magyar állam és a nemzetiségek. A magyarországi nemzetiségi kérdés történetének jogforrásai 1848–1993. Napvilág Kiadó, Budapest, 2002. 702–705. pp. A párthatározat részlegesen megjelent: Vass Henrik – Ságvári Ágnes (szerk.): A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1956–1962. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1973. 519–521. pp. Mezey Barna (szerk.): A magyarországi cigánykérdés dokumentumokban 1422–1985. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1986. 240–242. pp.
- 2 A Politikai Bizottság javaslata értelmében csak 1963-ban ismerhették meg az 1961-es párthatározatot – 6-8 pontja kivételével – a közéleti pártszervek, valamint az érintett szervek vezetői. In.: MNL OL M-KS 288. f. 5/293. 6. e. „Az 1961-es párthatározatot hosszú évek múltán valamilyen határozatgyűjteményben publikálták először. Egyébként a sajtóban úgy lehetett tudomást szerezni róla, hogy van ilyen határozat, hogy egy évre rá hozott a titkárság egy határozatot egy csepeli munkás ügyében, akinek nem akartak lakást adni Csepelen és ebben hivatkoznak arra, hogy van egy politikai bizottsági határozat. Innen derült ki, hogy van ilyen.” In.: Jegyzőkönyv a TIT szociológiai és néprajzi csoportjának cigánykutatással foglalkozó 1969. június 8-i konferenciájáról. 92–93. pp. Megtalálható a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központi Könyvtárában, 4-6218. Az 1961-es párthatározat teljes szövege a szocialista korszakban sosem került nyilvánosságra.
- 3 A pártállam felső vezetése már néhány évvel a párthatározat kiadását követően szembeesült a kérdés nehézségével, különösen a cigánytelepek felszámolása terén. Lásd bővebben: Hajnáczy Tamás: Az 1961-es párthatározat margójára. In.: Múltunk, 2013. 1. sz. 237–272. pp. Hajnáczy Tamás: Az 1961-es párthatározat margójára. II. In.: Múltunk, 2014. 3. sz. 152–211. pp.
- 4 MNL OL M-KS 288. f. 5/1961/233. 6. e.
- 5 Uo.
- 6 Uo.
- 7 Sággy Erna: Cigánypolitika Magyarországon az 1950–1960-as években. In.: Múltunk, 2008. 1. sz. 280–288. pp.
- 8 MNL OL M-KS 288. f. 5/1961/233. 6. e. Már az 1950-es évek második felében megfogalmazódott a Művelődésügyi Minisztérium, valamint a Munkaügyi Minisztérium illetékes munkatársai részéről az a vélemény, mely szerint a magyarországi cigányság nem tekinthető nemzetiségnek. In.: MNL OL XXVIII-M-8 1. d. 3. tétele. Pogány György – Bán Géza: A magyarországi cigányság helyzetéről. Budapest, 1957. 12–15. pp. Megtalálható az Országos Széchényi Könyvtárban MD 11 488.
- 9 MNL OL M-KS 288. f. 5/1961/233. 6. e.
- 10 MNL OL M-KS 288. f. 5/1979/770. 6. e.
- 11 Uo.
- 12 Kádár János javaslatára adta ki a Minisztertanács a közvélemény tájékoztatása végett a 1016/1979. (VII. 12.) számú határozatát „a cigány lakosság helyzetének javításával kapcsolatos további feladatokról”. A 1016/1979. sz. kormányhatározat kiegészítésére, szigorúan bizalmas iratként fogalmazta meg a Minisztertanács a 3301/1979. számú határozatát. In.: Mezey Barna (szerk.): A magyarországi cigánykérdés dokumentumokban 1422–1985. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1986. 296–298. pp. MNL OL XIX-A-83-b 3301/1979 (935. d.)
- 13 MNL OL M-KS 288. f. 5/1979/770. 6. e.
- 14 MNL OL M-KS 288. f. 5/1979/770. 6. e.
- 15 Uo.